

Konsultimet me bashkësinë lokale

Zvornik, BeH
18 korrik 2009.

Konsultimet i kanë organizuar Shoqata “Anima 2005” (BeH) dhe Shoqata e familjeve të personave të rrëmbyer e të zhdukur të Komunës së Zvornikut (BeH). Në tubim kanë qenë 22 pjesëmarrës, dhe ata përfaqësues të shoqatave të viktimave, familjarët e dëshmorëve të rënë, të organizatave joqeveritare, bashkësive vendore, institucioneve fetare dhe të mediave. Në konsultime kanë marrë pjesë të dërguarit e Zyrës së përfaqësuesit të lartë në BeH, të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), dhe të Qendrës ndërkombëtare për të drejtën në tranzicion. Fjalët e hyrjes i kanë mbajtur Mevludin Lupiq (Shoqatat e familjeve të personave të rrëmbyer e të zhdukur të Komunës së Zvornikut, BeH), Branko Todoroviq (Këshilli i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në RS, BeH) dhe Natasha Kandiq (Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi), ndërsa tubimin e ka moderuar Vehid Shehiq (Forumi i Qytetarëve të Tuzllës, BeH).

Propozimet, mendimet dhe rekomandimet e pjesëmarrësve:

Anëtarët e REKOM-it duhet të jenë persona profesional dhe moral që e kanë besimin e opinionit. Shoqëria civile lypset të ketë rolin vendimtar në përkufizimin e rolit për zgjedhjen e anëtarëve të REKOM-it si dhe në zgjedhjen e anëtarëve të tij.

Personat që do të zgjedhën në komision duhet ta kenë mbështetjen e pandarë të shoqërisë, prestigj në shoqëri dhe të jenë të pranueshëm nga opinioni i gjerë (Branko Todoroviq, Këshilli i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në Republikën Srpska, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Komisioni lypset të përbëhet nga njerëz moral të besueshëm, profesionist, të cilët do të mundën drejtë t'i interpretojnë faktet e vërtetuara e të verifikuara. Përse? Sepse ne jetojmë në shoqërinë tërësisht të politizuar ku elitat politike e fetare kryesisht po manipulojnë me mendimin ton dhe emocionet tona. (Amir Kulagliq nga Srebrenica, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Është kryesore që aty të punojnë ekspertët, njerëzit e rinj dhe njerëzit moral (Zekerijah Haxhiq, Asocijacioni i Studentëve të Srbebrnicës, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Komisioni duhet të jetë i pavarur nga ata që e formojnë. Edhe shoqëria civile në rajon lypset të ketë ndikim të konsiderueshëm në përkufizimin e vlerësimeve por edhe në zgjedhjen e atyre njerëzve. Nëse këtë ua lëmë qeverive nën shoqja, që ata t'i zgjedhin të

dëgjueshmë e vet, druham se nuk do ta arrijmë atë që e duam. (Amir Kulagliq nga Srebrenica, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Është shumë me rëndësi tu mundësohet kryesve të flasin publikisht mbi krimet që i kanë bërë në mënyrë që opinioni të fitojë rastin t'i mësojë faktet për krimet e kryera.

Tash njësoj mund ta shtrojmë edhe pyetjen si do të përqafohej në Bosnjë e Hercegovinë që dikush nga kryesit e krimit, bie fjala, të flet botërisht në atë komision dhe atë ta transmetojnë mediat, dhe atë ta shikojnë viktimat e kështu me radhë (...) Shumë do të thoshin, se pikërisht ky është (...) rast i mirë që dikush nga ata kryesit të flas botërisht mbi atë që ka bërë dhe në çka ka marrë pjesë. (Branko Todoroviq, Këshilli i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në Republikën Srpska BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Dëgjimi publik i viktimës dhe dëshmitarit na janë të nevojshme, sepse mund të kontribuojnë në ndërtimin e solidaritetit me viktimat, që sot nuk ekziston.

Ndonjëherë kjo e folur publike (e viktimave dhe e dëshmitarëve) gjithsesi mundet, para se gjithash, ta zgjojë solidaritetin në shoqëri, që sot ne në Bosnjë e Hercegovinë, fatkeqësisht se kemi. (Branko Todoroviq, Këshilli i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në Republikën Srpska BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Nevojitet puna më aktive e organizatave të shoqërisë civile që të arrihet formimi i komisionit. Kur të ndodh formimi i tij, organizatat e shoqërisë civile duhet ta bëjnë mbikëqyrjen e punës së komisionit.

Unë mendoj se tubimet e këtilla, veprimi i organizatave të tilla joqeveritare dhe të organizatave të ndryshme, do të mund të ndihmojnë dhe ta lehtësojnë procesin e formimit të këtij komisioni. (Zekerijah Haxhiq, Asocijacioni i Studentëve të Srebrenicës, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Të gjitha shtetet duhet ta nxisin dhe të qëndrojnë prapa atij komisioni (...) Sektori joqeveritar nga të gjitha ato shtete, në njëfarë mënyre, do të jetë kontrollues i punës së atij institucioni të formuar nga ana e shtetit. (Zorana Petkoviq, Radio Osvit, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Ekziston dilema nëse kryesit për shkak të bashkëpunimit me komisionin duhet të amnistohen, apo vetëm t'u zbutet dënimi.

Jam për atë që kushto çfarë informacioni që jep, nuk është për t'u liruar nga dënimi (...) Qëllimi i dënimit është reflektim parandalues që diç ngjashëm në të ardhmen të mos bëhej. (Zekerijah Haxhiq, Asocijacioni i Studentëve të Srebrenicës, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Mendoj se është shembull i mirë (...) të flasin edhe viktimat, por gjithashtu duhet të flasin edhe kryesit. Për vetë masën se sa kryes eventualisht do të amnistohen kjo është çështje, të themi, e vlerësimit të profesionit (...) nuk do të thotë që edhe vet pranimet e fajësisë japin amnisti të plotë. (Mustafa Muharemoviq, Mexhlisi i Bashkësisë Islame në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Duke qenë se akoma nuk e kam gjetur pjesën më të madhe të varrëve të mi, unë megjithatë jam i prirë që përpara këtij komisioni rajonal të paraqiten ekzekutuesit me kusht se mund të japin informata të caktuara mbi varrezat masive, për individët e kështu me radhë. (...) Unë kam 50 vjet. Nuk kam edhe shumë kohë ndoshta të pres. Ndoshta në Srebrenicë shumë nëna që i kanë humbur fëmijët dhe burrat nuk kanë kohë të presin. Prandaj edhe jam për atë që tu jepet shansi. Do të jenë apo jo të amnistuar, a do të jenë të zbutur në përgjegjësi, kjo është çështje e vlerësimit të komisionit. (Amir Kulagliq nga Srebrenica, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Mandati i komisionit duhet ta përfshijë rolin e mediave në përgatitjen e konfliktit të armatosur.

Mendoj se duhet pasqyruar edhe rolin e mediave në përgatitjen e makinerisë propaganduese luftë-nxitëse, në periudhën e përgatitjes së luftës (...) me siguri edhe atë segment ky komision, sipas mendimit tim personal, duhet ta përfshijë në gjenerimin e nacionalizmit tek të gjitha palët.. (Samir Paliq, Bashkësia lokale Kula Grad në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Nevojitet që komisioni të merret me shkaqet e luftës, sidomos me rolin e APJ dhe të bashkësisë ndërkombëtare.

Jam i mendimit se duhet pasqyruar edhe përgjegjësinë dhe rolin e udhëheqjes ushtarake, respektivisht të Shtatmadhorisë së ish RSFJ (...) Me armët e APJ janë bërë ato krime. Më tutje, gjithashtu duhet pasqyruar edhe roli i bashkësisë ndërkombëtare në atë periudhë, pra çfarë ka qenë, (...) sidomos në ndodhitë në hapësirën e Bosnjës e Hercegovinës kur një populli duar thatë iu imponua embargoja e armatosjes, kurse të gjitha palët tjera e kanë pasur këtë mundësi. (Samir Paliq, Bashkësia Lokale Kula Grad në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Komisioni duhet të merret me zgjidhjen e çështjes së të zhdukurve. Që të zgjidhet çështja e të zhdukurve, nevojitet të sigurohet bashkëpunimi i të gjitha niveleve të pushtetit, sidomos të komunave, ushtrisë e policisë..

E përshëndes çdo iniciativë e cila do t'i avanconte këto problemet tona, pikë së pari procesin e kërkimit të të zhdukurve. (Radomirka Duvnjak, Këshilli për kërkimin e të zhdukurve, Organizata komunale e dëshmorëve të rënë në Vllasenicë, BeH, Konsultimet lokale me shoqatat e viktimave, familjet e dëshmorëve të rënë e të veteranëve dhe organizatat tjera të shoqërisë civile, Zvornik, BeH, 18. jul 2007.)

Akoma jemi në kërkim të 500 personave nga territori i Komunës së Zvornikut, domethënë lokalitetet e varrezave masive. Kjo është arsyeja më e madhe për shkak të së cilës ne jemi këtu -Shoqata e familjeve të personave të zënë rob e të zhdukur të Komunës Zvornik- e ka në nënshkruar këtë deklaratë për t'iu bashkuar Koalicionit për REKOM. (Mevludin Lupiq, Shoqata e familjeve të personave të zënë rob e të zhdukur të Komunës Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Është pikëlluese që plotë 14 vjet pas përfundimit të luftës kemi numër aq të madh të personave të zhdukur (...) Mendoj se secila viktimë meriton ta ketë identitetin e vetë dhe ti ketë shenjat e veta, respektivisht që me dinjitet të varrosët (...) Është e sigurt se bashkësitë lokale, në hapësirat e të cilave janë bërë ekzekutimet e viktimave, duhet të dinë se edhe ku janë varrosur ato viktima. Ashtu që ky komision, sipas mendimit tim të thellë, duhet të ushtrojë trysni mbi bashkësitë lokale në procesin e kërkimit të personave të zhdukur si të ish udhëheqjes ushtarake ashtu edhe të asaj civile. (Samir Paliq, Bashkësia Lokale Kula Grad në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Komisioni duhet të bëjë regjistrimin edhe të viktima ve edhe të kryesve.

Pajtohem se (...) ky komision duhet ti emërtojë kryesit e krimeve të luftës, sepse megjithatë, ... Nëse i emërtojmë viktimat, kundruall kësaj le të kenë edhe ata që i kanë kryer ato krime të luftës pavarësisht nga cili popull vijnë. (Samir Paliq, Bashkësia Lokale Kula Grad në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Duhet bërë partneriteti me mediat për tu siguruar që opinioni të marrë informacionin mbi krimet e luftës. Mediave duhet dhënë më shumë hapësirë për shembujt pozitiv.

Mendoj se këtu lypset vërtetë një reformë dhe promovim seriozi, e kjo është që mediat t'u japin më shumë hapësirë jo vetëm viktimave, por gjithashtu më shumë hapësirë gjërave fisnike që po ndodhin dhe që kanë ndodhur në të kaluarën tonë të afërt e të largët (...) Ne dëgjuam pak më parë mbi rolin e mediave në përgatitjen e luftës. Kjo padyshim është një çështje që duhet hulumtuar, por gjithashtu lypset ngarkuar rolin mediave për shërimin e shoqërisë së përgjithshme. (Mustafa Muharemoviq, Mexhlisi i Bashkësisë Islame në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Këtu sot dëgjuam disa herë radhazi (referimin në) medie dhe unë pajtohem me këtë, se mediat janë ato që mund të ndihmojnë në vërtetimin e gjendjes faktike. (Hiba Ramiq, Fondacioni Mezarje, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

REKOM duhet të ketë mandat të hulumtojë rolin edhe të individëve dhe të institucioneve.

Me çka do të merret ky komision, me individët apo me institucionet? Mendoj se pikë së pari është me rëndësi të merret me institucionet që do të sjell edhe tek individët të cilët kanë bërë gjëra të tilla. (Zekerijah Haxhiq, Asocijacioni i Studentëve të Srebrenicës, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Dhe kur më pyesni me çka duhet të merret ky komision rajonal, a me sjelljen e individëve apo të institucioneve (...) Po, kjo është e pandashme. Ne duhet kuptuar se krimi është proces bukur i sofistikuar ku keni ideale, projektues, ideolog, nxitës, kryes (Amir Kulagliq nga Srebrenica, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

REKOM duhet të merret me sjelljet e individëve, por edhe me veprimet e institucioneve, (...) nga ato ushtarake, siguria civile, MPB, komuna (...) Të gjithë ata njerëz që janë vrarë, pavarësisht nga cila anë janë, Siguria Civile ka qenë ajo e cila i ka transportuar mbeturinat mortore. Domethënë, këtu do t'i fitojmë njëherësh edhe ata njerëz, respektivisht edhe individët që janë përgjegjës dhe të cilët të paktën mund të na ndihmojnë në zbulimin e varrezave masive. (Hiba Ramiq, Fondacioni Mezarje, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

REKOM duhet të ketë bashkëpunimin direkt me organet e gjyqësisë.

Për shumicën e këtyre krimeve që janë bërë në territorin e Komunës Zvornik ... po zhvillohen disa procese gjyqësore. Ato janë në zhvillim e sipër, por për shumicën e atyre krimeve ende askush nuk është përgjigjur (...) Domethënë, komisioni duhet të ketë bashkëpunim më të ngushtë me prokuroritë për shkak të, ashtu të them, dërgimit sa më të shpejtë të fakteve dhe të dhënave mbi krimet e luftës.. (Mevludin Lupiq, Shoqata e Familjeve të personave rob e të pagjetur të Komunës Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Parlamentet në rajon duhet të miratojnë vendime ligjore mbi shfrytëzimin e fakteve që do ti vërtetojë REKOM, si dëshmi në procedimet gjyqësore..

Në këto konsultime ne duhet të shfaqim kujdes (...) nëse ajo që e vërteton ky komision si fakt, mund të shfrytëzohet si provë para gjykatave kompetente? (...) Kjo ndoshta do të imponojë që në marrjen e vendimeve nga ana e parlamenteve të këtyre shteteve, të merret edhe vendimi, sepse me këtë ndoshta do të plotësohet LPP (Ligji mbi Procedurën Penale), që atë të cilën e konfirmon komisioni mund të shfrytëzohet si provë. (Vehid Shehiq, Forumi i Qytetarëve të Tuzllës, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

REKOM duhet të ketë tri qëllime: vërtetimin e fakteve, verifikimin e fakteve, interpretimin e fakteve.

Përse ky komision yni duhet të quhet komision rajonal për vërtetimin e fakteve? Shpesh herë dikush thotë, përse ky nuk është komision rajonal për konfirmimin e të vërtetës. E vërteta është relative dhe secili nga ne e ka perceptimin personal të së vërtetës. Kur është

ffjala për Bosnjën e Hercegovinën, këtu të paktën ka tri të vërteta (...) boshnjake, serbe dhe kroate, (...) Unë jam i prirë që ky të jetë komision rajonal për konfirmimin e fakteve. Së dyti, ky komision nuk duhet të mbetet (...) vetëm në nivelin e konfirmimeve të fakteve, sepse shumë fakte veç janë vërtetuar (...) ashtu që ky komision duhet të punojë edhe në verifikimin e fakteve veç të vërtetuara, sidomos nëse është fjala mbi faktet juridike, faktet të cilat i kanë vërtetuar institucionet relevante gjyqësore në një proces të paanshëm gjyqësor. Çështja e tretë me çka duhet të merret komisioni është interpretimi i drejtë i fakteve të vërtetuara. (Amir Kulagliq nga Srebrenica, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

REKOM duhet t'i nis hetimet e veta nga viti 1990.

Pra unë propozoj që ta marrim periudhën prej vitit '90. (Hiba Ramiq, Fondacioni Mezarje, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Viktimat presin që në kompetencën e REKOM-it të iniciohet programi i reparacioneve.

Kur është fjala për programin e REKOM-it duhet prekur edhe çështjen e reparacionit për viktimat. (Mustafa Muharemoviq, Mexhlisi i Bashkësisë Islame në Zvornik, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale në Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Duhet të japim kontributin tonë që këtë ta përshpejtojmë, që pikërisht ato viktimat ta përjetojnë kënaqje. E kënaqja nënkupton ta marrish informacionin, t'i varrosësh më të dashurit tu, të ketë vend ku do të mund të shkosh që në një mënyrë të sjellshme e të ndershme të ballafaqohesh ndoshta edhe me vetveten, apo të ballafaqohesh me ankthet tua dhe ëndrrat tua të rënda. (Amir Kulagliq nga Srebrenicq, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale, Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Me njohjen e fakteve mbi krimet nga e kaluara do të evitohet përsëritja e tyre

Por, ju lutem, kur është fjala për të kaluarën ne duhet të vërtetojmë qartë se çfarë ka ndodhur. Po, pse? Që të mos na përsëritet, zotërinj. Nëse nga e kaluara e bëjmë flamurin e bardhë nëpër të cilin mund të shkruaj kush çka donë dhe ta valëvis kush do, druhem se biri im dhe fëmijët tuaj, mos dhashë Zoti, do të jenë ndonjë viktimat të re.. (Amir Kulagliq nga Srebrenicq, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale, Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)

Ne dëshirojmë që njerëzit e ri në njëfarë mënyre, me anë të njohurive dhe vërtetimit të fakteve të mirëfillta mbi atë çfarë ka ndodhur, ta ofrojmë që ta marrin përgjegjësinë për të ardhmen. (Alma Mashiq, Iniciativa e të Rinjve mbi të Drejtat e Njeriut, BeH, Konsultimet me bashkësinë lokale, Zvornik, BeH, 18 korrik 2007.)